

SLIKA GIUSEPPEA ZAISA NA BRAČU

Davor Domančić

Još uvijek nas iznenađuju nalazi umjetnina u Dalmaciji koje predstavljaju ne samo pojedinačnu vrijednost vezanu za ime nekog poznatog umjetnika, već još šire osvjetljavaju ambijent ovoga kraja u prošlosti.

Na Braču se našla slika Giuseppea Zaisa, jednog od istaknutih slikara krajolika arkadijskog ugođaja mletačkog slikarstva Settecenta. Dobro je sačuvana pa se na njoj jasno uočavaju odlike ovog načina slikanja koji je kroz realističko promatranje prirode stvarao idealizirani ugođaj prizora u otvorenom prostoru. Takvi se prizori u tom mletačkom slikarstvu kretahu od realističkog prikaza prirode na selu do romantičnih prizora klasičnih ruševina, od prikaza likova seljaka do likova mondenog življenja ili mitoloških motiva.

Za razliku od poznatih slika tog mletačkog majstora — rođenog u Forno di Canale 1709, a umrlog u Trevisu 1784. godine — bračka je slika izdužena oblika, slikana na dasci od jednog komada (134,3 × 34 cm, debljina daske 1,5 cm, oslikani dio 126,8 × 27 cm), obrubljena okvirom od tri poluooble pozlaćene letvice i podijeljena u tri prizora prema okupljenim likovima: lijevo, u sredini i desno. Na lijevoj je strani lokva zelenkaste boje u koju su zašle krave, bijele i smeđe boje, da piju, a do njih jedan ovan. U njihovoj je pozadini pastirica u bijeloj haljini i crvenom prsluku, a iza nje na magarcu jaši pastir sa šeširom i štapom. U pozadini je kuća s okruglom zgradom i desno zvonikom crkve pred zelenkastosivim planinama koje u stražnjem planu prelaze u plavkasto. Nebo je u svijetlijim i tamnijim nijansama plavičaste boje s bjelkastim oblacima.

Na središnjem je dijelu hrid smeđe boje na kojoj rastu stabla sitna lišća. Pred spomenikom zaobljena zabata, uz koji je posuda ukrašena reškama i u njoj palma, sjedi žena s cvijećem u kosi, u zelenkasto haljini, crvenoj bluzi s čipkama na rubovima i crvenim cipelama. U lijevoj ruci drži štap, a pred njom je plegao pas. Do nje sjedi muškarac u crvenim hlačama i dugoj jakni te svira flautu. Nosi crvene cipele s velikim četvrtastim kopčama. Do njih su koze, ovce i krava. Lijevo od njih sjedi žena u crvenoj haljini i plavom plaštu i doji dijete. Do nje muškarac u smeđem haljetku sa šeširom stoji naslonjen na štap. Dalje je od njih mlada žena u crvenoj suknji, zelenkasto haljini i na glavi sa šeširom s crvenim resama te udara u tamburin, a do nje dječak pod šeširom i s psom svira lutnju.

Na desnoj strani u prednjem planu stoji kanelirani stup na stopi, a pod njim četvrtasti kamen sa zapisom u kurzivu na prednjoj strani. Pred tim sjedi muškarac u zelenkastom odijelu sa smeđim dokoljenicama i svira u trubu. Desno je ostarjeli konj bjelkasto zemljane boje. U pozadini pasu dvije krave i likovi koji love ribu trstikama te u pozadini crkva sa zvonikom.



Giuseppe Zais, Pastoral, Bobovišća, obitelj Gligo (foto Ž. Bačić)

Na tom razvučenom krajoliku nanizani su prizori koji nabrojenim radnjama dopunjuju ladanjski ugođaj: čobani u paši uz svirku i ples, dokoni ribolov te izlazak para u građanskim odijelima u prirodu, a živina raštrkana u tom krajoliku pase na proljetnoj paši. Tema u potpunosti obrađena prema ukusu tog razdoblja mletačkog slikarstva 18. stoljeća.

Na slici su vidljivi usitnjeni reljefni namazi boje koji se nižu okomito i vodoravno. Prednji je plan slike u zelenosivoj intonaciji, srednji u smeđoj, a pozadina u plavičastoj boji brdâ i neba. Na životinjama je posebno uočljiv brzi i spontani namaz boje koja u finim preljevima oblikuje tijelo i pokret. Ta se živost očituje i na likovima.

Sve ove odlike te uljene slike odaju osebnost tog majstora. Ono što prvo upućuje na Zaisovo autorstvo bračke slike jest taj narativni poriv jednostavnog pričanja viđenog bez uljepšavanja, u pastoznim namazima boje, rustičnom i krupnom namazu kista koji spontano bilježi odbleske svjetla na zasjenjenim dijelovima likova stvarajući kontraste svjetla i sjene.¹ Njegovi su likovi više rustični, s posebno širokim licima koja se sreću i na njegovim slikama kao onoj u zbirci Peron u Mlecima² ili onoj Konjanika na prijelazu rijeke u padovanskom Museo Civico.³ Mogu se naći i sličnosti životinja kao na slici krajolika s pastirima u zbirci Forti u Mlecima⁴ ili na već spomenutoj slici Pastira s kravom u mletačkoj zbirci Peron.

Uočljive su sve odlike koje je utvrdio Pallucchini za njega: slika više rustično i više slikarski, na način zgusnutih kontrasta svjetla i

¹ E. Martini, *La pittura veneziana del Settecento*, Venezia 1964, tav. 229.

² Isto; R. Pallucchini, *La pittura veneziana del Settecento*, Venezia—Roma 1960. tav. 532.

³ R. Pallucchini, n. dj., tav. 532.

⁴ E. Martini, n. dj., tav. 234.

sjene, toplih tonova s naglaskom smeđeg, iscjepkan namaz kista temperamentna dodira i sve prožeto neposrednim realizmom.⁵

Natpis na kamenom bloku, koji je s neke porušene antičke građevine, otkriva posebnu draž i vrijednost ovoj slici:

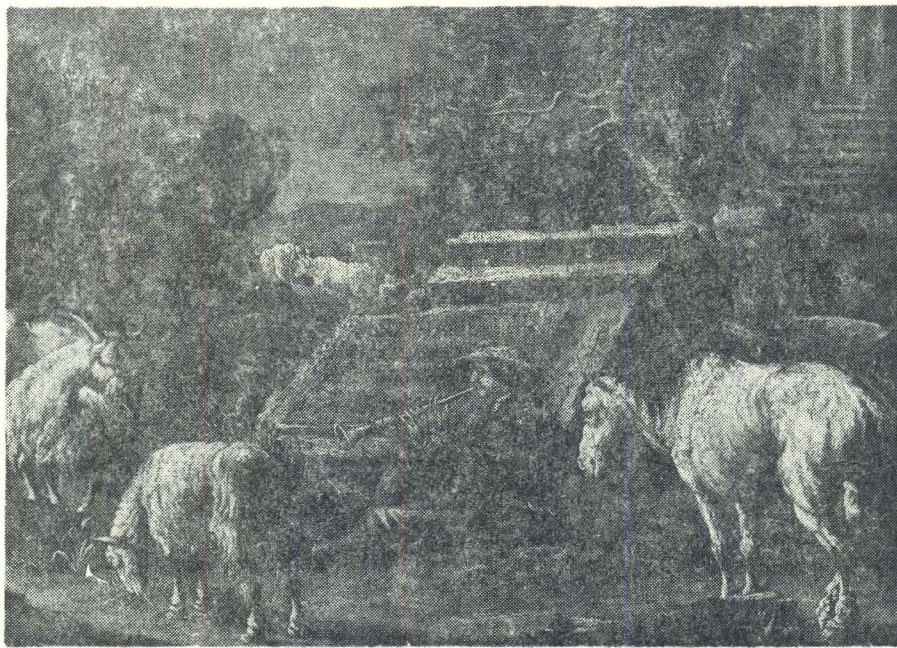
Singuli merito

Nob. et Med. Doct.

Petri Ant. Tomas

Ten. Tironi

Posebno zaslužnom plemenitom i doktoru medicine Petru Antunu Tomaseu poručnik Tironi.



Giuseppe Zais, Pastoralna, dio, Bobovišća, obitelj Gligo (foto Ž. Bačić)

Poručnika Feliksa Tironija (1722—1808) poznajemo već od ranije kao slikara. Njegove slike u Supetru, Mircima i Bolu na Braču te one u Kamenu kod Splita i Makarskoj odaju osrednjeg slikara baroknog načina s klasicističkim prizvucima koji se kao vojnik s očitim darom upuštao

⁵ R. Palluccini, n. dj., str. 201, 202; T. Pignatti, Disegni inediti di Zucarelli e Zais al Museo Correr, Arte Veneta X, Venezia 1956, str. 177.



Giuseppe Zais, Pastorala, dio, Bobovišća, obitelj Gligo (foto Ž. Bačić)



Giuseppe Zais, Pastorala, dio, Bobovišća, obitelj Gligo (foto Ž. Bačić)

u slikanje oltarnih pala za lokalne crkve.⁶ Njegov relativno plodan rad kao slikara amatera upućuje na njegovu popularnost u tom vremenu koje pri kraju 18. stoljeća nije bilo više u mogućnosti da naručuje bolja djela u Mlecima.

O Petru Antunu Tomaseu, liječniku malo se zna. Njega spominje pučki župnik Don Andrija Cicarelli kao autora knjige o zaraznoj bolesti na Braču koju je tiskao 1778. godine.⁷ Po spomenu njegova kumovanja u mnogim bračkim mjestima (Nerežišća 1774, 1780, 1790, Sutivan i Postira 1787)⁸ vjerojatno je dugo službovao na Braču pa je na tom poslu vjerojatno zadužio i Feliksa Tironija koji je bio ponukan da mu se za to oduži. Iako se u jednom zapisu kumovanja spominje da je iz Splita, očito je da je pripadao staroj bračkoj obitelji Tomašić iz Postira.⁹

U natpisu na bračkoj slici otkriva se istančanost duha tog poručnika slikara koji je za posebnu harnost liječniku Tomaseu poklonio sliku mletačkog slikara, svog istovremenika koju je sigurno nabavio za boravka u Mlecima. Kod toga se iskazuju Tironijeve osobine što u svojoj skromnosti nije smatrao pogodnim da daruje neko svoje djelo za uzdarje, već je po svom ukusu kupio sliku poznatog umjetnika i na njoj napisao posvetu.¹⁰

Zaisova se slika nalazi u obitelji Gligo u Bobovišćima na Braču. Njezin život od kada je došla u kuću bračkog liječnika Petra Antuna Tomasea po Tironijevu darovanju do prijelaza u obitelj Gligo treba tražiti u rodbinskim vezama ovih dviju bračkih obitelji.

Ovom je slikom obogaćena bračka umjetnička baština s kojom je mletačko slikarstvo veduta i krajolika 18. stoljeća zašlo u Dalmaciju još u doba njegova trajanja, vjerojatno negdje oko 1780. godine, a zaslugom jednog slikara amatera, Supetranina poručnika Feliksa Tironija.¹¹

⁶ K. *Prijatelj*, Tri priloga iz umjetnosti baroka na otoku Braču, Brački zbornik 3, Split 1957, str. 80—87; Isti, Kulturni spomenici otoka Brača, Brački zbornik 4, Zagreb 1980, str. 219—222; Isti, n. dj., (3), str. 109—110; Isti, Vraćajući se bolskim slikama, Spomenica u povodu 500. obljetnice dominikanskog samostana u Bolu, Zagreb 1962, str. 371—373; C. Fisković, Spomenici grada Makarske, Makarski zbornik I, Makarska 1971, str. 230.

⁷ A. *Cicarelli*, Osservazioni sull'isola della Brazza, Venezia 1802, str. 10; Isti, Zapažanja o otoku Braču (prijevod), Bol 1982, str. 36.

⁸ A. *Jutronic*, Prilog proučavanju zdravstva na Braču, Anali II, Dubrovnik 1953, str. 280.

⁹ Isti, n. mj.

¹⁰ Slova na natpisu oltarne slike u župskoj crkvi u Kamenu kod Splita, koja se sa sigurnošću pripisuje Feliksiju Tironiju, imaju isti oblik ovih na Bračkoj slici, iako se može govoriti i o sličnosti rukopisa 18. stoljeća. K. *Prijatelj*, n. dj. (3), sl. na str. 110.

¹¹ Tironijev predač Juraj sagradio je 1632. godine crkvu Sv. Roka nad Supetrom, kako proizlazi iz natpisa nad njezinim vratima:

1632. ZORZI TIRONI FECE FARE DE SAN ROCHO BENEDETO PER SE ET SVI HEREDI IN PERPETVO ET PER LA SALVTE DE POPVLO DI SAN PIETRO BENEDETO
Sliku je restaurirao Slavko Alač 1983. g., restaurator u Regionalnom zavodu za zaštitu spomenika kulture u Splitu.

PEINTURE DE GIUSEPPE ZAIS À BRAČ

Davor Domančić

Dans la famille Gligo, à Bobovišća (île de Brač) s'est conservée une toile du peintre vénitien Giuseppe Zais (1709—1784) représentant un paysage à scènes pastorales au milieu desquelles s'insèrent des vestiges de ruines romaines — motifs qui sont très caractéristiques de la peinture vénitienne du XVIII^e s. avec ambiance de décor d'Arcadie. L'intonation des couleurs, l'enduit pâteux du pinceau et la ressemblance des physionomies des personnages révèlent la main de l'artiste. Cette peinture est particulièrement intéressante étant donné la dédicace que le peintre de Brač, Felice Tironi (†1808), de profession: lieutenant et connu par plusieurs toiles en Dalmatie, écrivit sur cette même toile au médecin de Brač Petar Antun (Pierre Antoine) Tomaseo qui exerça à Brač au XVIII^e s.